

Documente de arhivă

---

*Din activitatea Fundației culturale regale
„Principele Carol” 1922-1948
Documente de arhivă (I)*

Laura-Rodica Hîmpă

Institutul de Lingvistică al Academiei Române

„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”

București

E-mail: laura_himpa@yahoo.com

Laura-Rodica Hîmpă este bibliolog și documentarist, șef birou bibliotecă în cadrul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române din București, arhivist, se ocupă de schimbul internațional de publicații al Institutului. Interesele sale actuale de cercetare sunt fondurile documentare, informarea și documentarea specializată, sistemele de informare și documentare.

Rezumat

Scopul acestei cercetări este acela de a evidenția activitatea Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, creată în anul 1921 cu menirea de a emancipa cultural în special satele dar, în general, cultura românească. În ansamblu, se poate aprecia că perioada dintre cele două războaie mondiale a cunoscut și cu ajutorul Fundației Culturale Regale, progrese remarcabile în diferite domenii ale învățământului, științei și culturii în general, a contribuit la afirmarea României ca stat cu un nivel cultural ridicat și la crearea unei imagini și al unui renume pe plan mondial. Cercetarea s-a realizat pe baza documentelor studiate la Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Fondul Fundației Culturale Regale „Principele Carol”.

Cuvinte cheie: Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, documente, cămine culturale, serviciul social, biblioteci, concerte, expoziții, cărți, tipografii.

Făurirea statului național unitar român a creat condiții favorabile unor importante progrese în domeniul învățământului, științei și culturii.

Accentuarea procesului de modernizare a societății românești, eliberarea marilor energii spirituale încătușate de-a lungul timpului de stăpâniri străine, strângerea laolaltă a tuturor forțelor spiritualității românești, acumulările anterioare au permis realizarea unui salt calitativ în cultura românească, cu un rol deosebit în consolidarea și dezvoltarea României.

„Dacă pâna acum – sublinia Dimitrie Gusti, încordarea națiunii a fost îndreptată pentru a ne apăra și a ne menține, acum vine datoria cea mare, una din cele mai grele, anume de a face să se valorifice toate izvoarele ascunse bogății noi și rodnice și de a scoate la iveală comoara de energie culturală pe care o posedă națiunea cu atâta prisosință!” (1)

Reformele adoptate după 1918 și promulgarea Constituției din 1923, au creat condițiile favorabile procesului afirmării culturii naționale, cadrul juridic necesar și propice dezvoltării cu deosebire a învățământului național organizat unitar, care avea drept idee centrală deschiderea drumului spre cultură prin întărirea conștiinței naționale.

Complexitatea vieții economice, social-politice și culturale, necesitatea modernizării societății românești și integrării sale în ritmurile dezvoltării civilizației universale au determinat confrunata de idei în câmpul gândirii culturale, științifice și ideologice, fără de care progresul unei națiuni nu este posibil, conturându-se astfel căile de urmat de către poporul român, într-o lume plină de schimbare. O atenție deosebită s-a acordat *învățământului*, de care depindea formarea cadrelor necesare tuturor domeniilor de activitate.

Pentru a răspunde acestor imperative s-a unificat învățământul de toate gradele, înlocuindu-se vechile sisteme din provinciile românești aflate până la 1918 sub ocupație străină. Astfel, s-a adoptat *Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul normal*, la 24 iulie 1924, s-au unificat cele patru tipuri de școli primare existente după unire. La acestea s-au adăugat *Legea învățământului particular din 1925*, *Legea învățământului secundar din 1928* și altele.

O extindere apreciabilă a luat, de asemenea, învățământul superior. Vechilor centre universitare din București și Iași li s-au adăugat cele din Cluj, Cernăuți, Chișinău, Timișoara, Oradea.

După 1918, știința a cunoscut un remarcabil avânt, cercetările efectuându-se atât în institutele de învățământ superior, cât și în institutele speciale. În această perioadă s-au afirmat puternic pe plan internațional școlile românești de matematică, fizică, chimie, medicină, istorie, sociologie¹ etc.

---

¹ Școala românească de sociologie a dat, în persoana lui *Dimitrie Gusti*, pe unul dintre cei mai străluciți reprezentanți pe plan mondial al acestei științe majore pentru cercetarea fenomenelor vieții sociale. Sub conducerea sa a fost realizată monumentală lucrare *Enciclopedia României*, în patru volume (1938-1943).

În ansamblu, se poate aprecia că în perioada dintre cele două războaie mondiale cercetările științifice au făcut remarcabile progrese și că cei mai valoroși exponenți ai acestora au contribuit la afirmarea poporului român pe plan internațional, cum, de asemenea aproape toți s-au implicat în viața economică și social-politică a țării.

Unirea din 1918 a deschis largi posibilități de manifestare a spiritului creator în cele mai diferite domenii ale culturii și științei, marcând începutul unei noi etape în dezvoltarea civilizației din țara noastră, ele integrându-se spiritului modern al epocii. Astfel, noi valori românești s-au adăugat la cele anterioare, pătrunzând pentru totdeauna în patrimoniul universal.

Dintre creațiile cele mai însemnate ale perioadei interbelice, istoria a reținut opera monumentală a lui Nicolae Iorga, creația lui George Călinescu, lucrările filozofice ale lui Dimitrie Gusti, romanele lui Mihail Sadoveanu și Liviu Rebreanu, compozițiile lui George Enescu sau sculpturile lui Constantin Brâncuși.

Fundația Culturală „Principele Carol” își avea creat astfel, în România, cadrul cultural necesar constituirii ei, activitatea acesteia fiind puternic ancorată în realitățile social-culturale din perioada dintre cele două războaie mondiale și puțin după aceea (1921-1948).

Cercetarea prezentă își propune să evidențieze activitatea Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, implicarea social-culturală ce poate fi urmărită prin realizările sale în perioada funcționării ca instituție culturală.

Fondul Fundației Culturale Regale „Principele Carol” aflat la Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale cuprinde documente care se referă la dări de seamă, statistici și corespondență privind organizarea și activitatea căminelor culturale, a expozițiilor, școlilor țărănești, desfășurarea concursului de datini, port și cântece românești, registre de evidență contabilă etc.

Astfel, în Monitorul Oficial din 8 iunie 1921 apărea mesajul Principelui Carol din 6 iunie același an, adresat Președintelui Consiliului de Miniștri, generalul Averescu, prin care se constituia noua instituție:

„Domnule Președinte al Consiliului,

Urmând pilda augustului meu părinte și însuflețit de dorința de a contribui și eu, după puterile mele, la opera de redeșteptare și propășire culturală a poporului, m-am gândit la înființarea unei fundații culturale care să poarte numele meu.

Menirea acestei fundații este:

1. Ajutarea și încurajarea instituțiilor pentru răspândirea culturii în popor;

2. Sprijinirea bibliotecilor populare;

3. Ajutarea tinerimii în studii.

Dorind în același timp ca întreaga suflare românească a atrage un cât mai mare folos din învățămintele pe care le-am dobândit în călătoria mea împrejurul Pământului, vom întrebuița pentru alcătuirea fondului instituției, în afară de mijloace, și filmul făcut cu ocazia călătoriei mele, film dăruit de ministerul de război.

În alăturare vă înaintez un proiect de statut, rugându-vă să binevoiți a dispune luarea măsurilor necesare pentru ca fundația sus menționată să fie recunoscută ca persoană juridică.

Binevoiți a primi domnule președinte încredințarea prea deosebitei mele considerațiuni”. (2)

În dezbaterile Senatului a avut loc o expunere ținută de Președintele Consiliului de Miniștri, generalul Averescu și publicată ulterior în Monitorul Oficial din 19 iunie 1921: „Alteța Sa Regală, principele Carol, în înalta sa sollicitudine pentru dezvoltarea culturii în genere și în special pentru răspândirea instrucțiunii în masele poporului, prin scrisoarea din 6 iunie 1921, ce mi-a adresat, a luat lăudabila inițiativă a creării unei instituții de cultură sub denumirea de „Fundația Culturală Principele Carol” ce va funcționa sub înaltul său patronaj. În vremurile de unificare națională a României Mari, pline de grele sarcini pentru Stat, orice instituție care își propune a-i servi în sprijin trebuie primită cu încredere mai cu osebire când ea este pusă direct sub augustele auspicii ale Alteței Sale Regale Principele Moștenitor.” (3)

Legea a fost votată de Adunarea Deputaților în ședința din 22 iunie 1921, adunare prezidată de Duiliu Zamfirescu. Articolul I din Proiectul de lege stipula că: „se recunoaște calitatea de persoană juridică Fundației Culturale Principele Carol al cărei scop este ajutarea, susținerea și crearea faptelor de cultură”. Articolul V din același proiect de lege prevedea că: „Fundația Culturală Principele Carol nu-și va putea schimba menirea niciodată și sub nici un cuvânt,” iar art. VI specifica următoarele: „Fundația Culturală „Principele Carol” beneficiază de privilegiul Academiei Române, al Fundației Universitare Carol I, al Universităților din Iași și Cluj, primind câte un exemplar din toate publicațiile ce se tipăresc în țară. Legea privitoare la privilegiul instituțiilor de mai sus se aplică întocmai pentru Fundația Culturală „Principele Carol”. Ulterior, Adunarea Deputaților, în ședința din 12 aprilie 1922, a votat Legea pentru modificarea legii de înființare a Fundației publicată în Monitorul Oficial nr.72/ 5 iulie 1921.

Statutele Legii, în număr de patru, se refereau la scopul, administrarea, fondul și dispozițiile finale. Scopul Fundației este același, în sensul că rămân bine precizate acțiunile de care aceasta se va ocupa și anume: „ajutarea, susținerea și crearea faptelor de cultură.” (4)

Administrația este reprezentată de un director general. El reprezintă instituția de justiție, are răspunderea întregii administrări și semnează toate actele și contractele făcute de Fundație. Directorii sunt numiți de principele Carol, iar celelalte numiri se fac de către directorul general al Fundației. De asemenea, tot Principele este cel care acordă bursele, ajutoarele și premiile.

Fondul instituției prevede că acesta este alcătuit din venitul întreprinderilor, subvenții, donații și diferite alte venituri.

Dispozițiile finale menționau că: „în fiecare an se va publica un anuar cu activitatea și bilanțul Fundației Culturale „Principele Carol”. (5)

Între 12 octombrie 1938 și 12 octombrie 1939 această fundație a fost însărcinată cu aplicarea Legii Serviciului Social, suspendată după un an, la 12 octombrie 1939, când Fundația a revenit la vechiul ei program.

Legea privind constituirea Serviciului Social a apărut în Monitorul Oficial din 18 octombrie 1938 iar aplicarea ei a fost încredințată Fundației Culturale Regale „Principele Carol” cu scopul: „1. de a forma educația tineretului universitar absolvent; 2. de a îndemna educația țăranului.” (6).

Ziarul „Seara” din 14 ianuarie 1939, într-un articol principal scria că: „începând cu 18 ianuarie 1939 intră în vigoare *Regulamentul aplicării Legii Serviciului Social*. Planul de lucru întocmit prevede ridicarea economică, socială, sanitară și culturală a 350 de sate, operă la care vor colabora 7200 de tineri intelectuali, echipieri ai Serviciului Social, pregătiți în acest scop la un curs de o lună.” (7)

Această fundație, în cursul activității sale, a acumulat o experiență în domeniul culturii sătești care reprezintă o adevărată zestre națională. Fundația Culturală Regală a întemeiat peste 4600 Cămine Culturale în toată țara și a pus în slujba acțiunii sale o serie de publicații precum: revista „Albina”, colecția „Cartea Satului”, „Buletinul Căminelor Culturale”, „Lamura”, „Gândirea”, „Cartea Vremii”. În 1933 s-a înființat Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, condusă de Alexandru Rosetti, care edita, între altele, și Revista Fundațiilor Regale (1934-1947).

Din aprilie 1933 s-a creat Uniunea Fundațiilor Culturale Regale din România care cuprindea:

1. Fundația Universitară „Carol I” (1891);
2. Fundația Culturală „Principele Carol” (1922);
3. Fundația „Regele Ferdinand I”, creată la Iași în februarie 1926;

4. Institutul de Cercetări Științifice „Carol II”, înființat la Cluj la 27 iulie 1931. cu anexa lui, „Observatorul de Astronomie”, din Duboșarii-Vechi (Basarabia);
5. Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II ” din București.

La Uniunea condusă de Rege printr-un Secretar General și un Director Administrativ s-au anexat:

1. Muzeul „Alexandru Saint-Georges”;
2. Orchestra Filarmonica;
3. Revista Fundațiilor Regale.

Fundația și-a întins activitatea și în Basarabia, după multe agitații și multe eforturi ale unor societăți și personalități culturale.

Principele Carol a fost în persoană, la 15 martie 1925, ca să inaugureze opera de întărire culturală întreprinsă de Fundație în Basarabia. În expunerile sale acesta arăta că Fundația a venit acolo pentru acte de cultură iar miilor de țărani adunați la Chișinău le explica : „Cultura e întărirea slovei românești, reînvierea străbunelor datini, împuternicirea credinței întru care au murit înaintașii noștri, chezășia că voi toți sunteți nu numai Moldoveni ci Români din țara moșilor și strămoșilor noștri. Vă cerem să ne dați mână de ajutor pricepându-ne mai întâi și lucrând mână în mână cu noi.” (8)

S-au înființat cămine în toate județele având membri mii de cărturari și gospodari ai satelor. S-au adus peste o mie de țărani basarabeni la Iași, iar câteva sute au fost prin Ardeal, Maramureș și Bucovina. Orchestra „Filarmonica”, „Cântarea României”, „Corul Ateneului” din Tătărași sau mari concertişti străini au fost trimiși la Chișinău și în alte centre basarabene.

D. C. Ifrim, președintele Ateneului Popular din Tătărașii Iașilor (Ateneu afiliat Fundației) și inspector general al Fundației pentru Basarabia, a organizat o excursie a basarabenilor la Iași, excursie la care au luat parte 1200 de săteni din jud.Hotin, Soroca, Bălți, Orhei și Tighina. O a doua excursie a avut loc în Muntenia și Oltenia. Acestea au fost urmate de multe altele de același gen, vizând cunoașterea mai bună a vieții sociale și culturale a românilor și basarabenilor.

Cărți, Biblioteci, Tipografii, Expoziții, Conferințe și Congrese

O parte importantă a activității sale, Fundația Culturală Regală a dedicat-o răspândirii cărții în rândul satelor.

Primele manifestări în acest sens au început a se concretiza încă de la început prin liste de cărți deținute de Fundație și trimise în aproape toate locurile unde acestea erau cerute.

În documentele studiate la Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale un loc deosebit îl ocupă aceste liste de cărți, foarte numeroase. Există dosare întregi ce cuprind cereri din partea școlilor, liceelor, căminelor culturale, unităților militare și a altor instituții spre a le fi trimise liste ale cărților de care dispune Fundația.

O scurtă enumerare a acestora este necesară: Liceul „Aurel Vlaicu” din Orăștie, Școala Primară din Comuna Adam-Clisi, județul Constanța, Căminul Cultural „Înălțarea Domnului” din Comuna Dragolana, județul Dâmbovița, Societatea Culturală „Dragostea Creștină” din Comuna Ștefănești, județul Vâlcea, Casa de Cetire „Badea Cârțan”, din Comuna Lisa, județul Teleorman, Parohia Bâlea, din Comuna Coțofenești, județul Putna, Căminul Cultural Sf. Teodoriu, din satul Huțu, județul Tecuci, Cooperativa de Aprovizionare „Unirea Vrancei” Comuna Bârsești, județul Putna (cere stocul de cărți pentru desfacere în comision), Societatea Cooperativa „Frăția”, Comuna Suseni, județul Argeș, Societatea Cooperativa Sătească „Înaintearea”, din comuna Ghioroin, județul Vâlcea, Banca Populară „Podgoria”, din Comuna Orbeni, județul Putna, Fabrica „Ancora”, din Brăila, Societatea Culturală „Spiru Haret”, Comuna Cosești, județul Muscel, Cooperativa „Țintești”, județul Muscel, Parohia Bisericii „Sfinții Împărați” din Tulcea, Parohia Bisericii „Sfântu Nicolae” din Vâlcea. (9)

La Băncile Populare din Mehedinți, Muscel, Neamț, Olt, Prahova și Putna existau depozite de cărți ale Fundației, de unde se puteau comanda în vederea achiziționării cărți de către instituțiile și persoanele doritoare. (10)

În cadrul Fondului Fundației Culturale Regale „Principele Calol” există o corespondență amplă privind vânzarea de către Fundație a cărților și revistelor prin chioșcurile și debitele din diferitele gări.

„Începând cu data din 25 ianuarie 1922, prin intermediul lui Ioan Burzescu (str. Dr. Varnali, nr. 14), se vând cărți purtând ștampila Fundației Culturale Regale în Gara de Nord. Concesiunea în vederea acestei activități s-a acordat pe trei ani.” (11)

Ion Burbea (fost deputat de Galați) a organizat, începând cu 3 iulie 1922, chioșcuri pentru vânzare de carte în Galați, Foltești, Bujor, Brăila și în zece alte comune. (12)

„Societatea Anonimă pe Acțiuni pentru înlesnirea Comerțului de Librării”, începând cu 8 decembrie 1922, se obliga a înființa pe termen de zece ani, chioșcuri în orice gară va crede de cuviință. (13)

O altă parte a activității Fundației Culturale Regale se definește prin legătura strânsă ce a existat între aceasta și un număr foarte mare de librării și edituri care doreau să vândă cărțile apărute în editura Fundației.

Pentru a putea într-adevăr remarca această strânsă legătură, enumăr câteva din numeroasele cereri făcute atât de librăriile din țară cât și din Basarabia.

În data de 2 ianuarie 1922 erau primite la Fundație următoarele cereri ale librăriilor: „Luceafărul” din Chișinău, „Ion V. Zăcescu” din Iași, Librăria Națională „Bejenaru” din Roman, „Dimitrie C. Patron” din Tecuci, Librăria Națională „Simion Ciornei” din Craiova, Anton Roșca din Cernăuți, Librăria și Papetăria „N.J. Marguelies” din Focșani, Librăria „Munca” Comuna Piatra, Ion Crăciun din Câmpina. (14)

La 5 ianuarie 1922 era primită cererea Librăriei „Frații Arsene” din Râmnicu Vâlcea. (15)

Tipografia și librăria din Caracal trimitea Fundației cererea referitoare la desfacerea de carte, datată 6 ianuarie 1922. (16)

Din Bârlad, librăria și papetăria, „Bazarul Nicolai A. Petroff”, cerea Fundației același lucru, data cererii era 21 ianuarie 1922. (17)

Se poate ușor observa că, numai în cursul lunii ianuarie, cererea de carte a fost numeroasă. Pe întreg parcursul anului s-au primit la Fundație cereri din: Câmpina, Bârlad, Brăila, Craiova, Râmnicu-Vâlcea, Câmpu-Lung Muscel, Lugoj, Huși, Turnu Măgurele, Galați, Cernăuți, Chișinău, etc. Fundația Culturală Regală aproba, la 2 iunie 1922, cererea lui Ion Cârlova pentru desfacerea rechizitelor școlare în librării, rechizite procurate prin Fundație. Sunt prezentate documente prin care școlile acceptă această propunere, datorită prețului mic pe care îl percepe Fundația. (18).

Între preocupările culturale ale Fundației, un loc deosebit prin importanța sa, l-a ocupat achiziționarea de manuscrise în vederea tipăririi și difuzării lor. Traducerea lui Gala Galaction a „Noului Testament” a fost cumpărată de Fundație la 19 martie 1925. (19)

La 24 iunie 1925, Mihai Ralea publica, sub patronajul Fundației, lucrarea sa „Introducere în sociologie”. (20)

Activitatea Fundației s-a desfășurat și în vederea difuzării publicațiilor sale peste hotare. Ministrul României la Haga cerea ca Buletinul „Kulturnachrichten” să se trimită regulat și gratuit următoarelor instituții din Olanda: Biblioteca Regală din Haga, Fundația Carnegie, Universităților din Leiden, Amsterdam, Utrecht, Nijmegen, Groningen. (21)

Legătura cu străinătatea era menținută îndeosebi prin schimburile culturale. Unul dintre acestea îl reprezenta planul de schimburi culturale româno-cehoslovace, întocmit cu ajutorul Legației Republicii Cehoslovacia în București. Planul prevedea donații de cărți Bibliotecii Fundației Culturale Regale și Bibliotecilor Universitare din țară. În schimb, Fundația se obliga să trimită publicații românești Universităților cehoslovace și, în special, Seminariilor romanice din aceste universități, iar în al doilea rând, să intre în relație cu „Societatea Culturală Ceho-Română” și cu „Asociația Amicilor României”, din Praga. (22)

Revenind la activitatea internă a Fundației, trebuie menționată existența a patru referate, în original, ale lui Emanoil Bucuța, director administrativ în acea perioadă. Primul se referă la tipărirea „Noului Testament”, tradus de Gala Galaction, tipărire recomandată de Ministerul Cultelor și Artelor. În acest referat se arată că: „Fundația nu are mijloacele necesare, însă are permisiunea Patriarhului României și a Așezământului Biblic de a se îngriji de tipărirea acestui manuscris”. (23)

În al doilea referat, Emanoil Bucuța cerea ajutorul Patriarhului României Miron de a tipări „*Noul Testament*”. (24)

Al treilea se referea la Dicționarul Limbii Române editat de Academia Română și cuprindea o cerere făcută d-lui Moldovan din Cluj, în vederea trimiterii a trei fotografii, pentru o carte de propagandă făcută Dicționarului. Prima fotografie dorea să fie a Muzeului Limbii Române, clădirea întregă, la exterior (Strada Elisabeta, nr.23), a doua a profesorului Sextil Pușcariu (biroul de lucru din Muzeu) și ultima, a sălii de lucru a colaboratorilor, cu fișierul și biblioteca.

Emanoil Bucuța recomanda acestui domn Moldovan din Cluj: „Ar trebui să te pui în legătură pentru aceasta cu d-ul Sextil Pușcariu. Dar mai bine ar fi dacă ai vorbi întâi cu d-l Vuia, arătându-i această scrisoare și rugându-l să te prezinte Dumnealui domnului Profesor, care e și membru în Muzeul Etnografic al Fundației”. (25)

În ultimul referat, privitor la Conferința de presă româno-poloneză ținută la Galați între 6 și 8 mai 1926, Emanoil Bucuța (invitat din partea Fundației) reia discursul rostit la această conferință. (26)

Alte aspecte originale din fondul dosarelor studiate, le reprezintă corecturile unor scriitori celebri ce-și publicau cărțile la editura Fundației. Corecturile aparțin lui Emanoil Bucuța, iar printre numeroasele opere existente pot fi enumerate: „Inima noastră” de Mihail Sadoveanu, cartea „Vicleimul”, o culegere de Anton Pann, Victor Ion Popa, Gh. Dem Teodorescu etc. (27)

Sub titlul: „Biblia, un monument de limbă românească”, apăruta în ziarul „Dreptatea” din 23 noiembrie 1938, un articol referitor la tipărirea și difuzarea „Bibliei Carol II”: „La 250 de ani de la apariția frumoasei Biblii a lui Șerban Cantacuzino, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II” ne pune la îndemână o adevărată operă de artă și știință: *Biblia Regele Carol II*. Tradusă după originalele ebraice și grecești de sfinții părinți profesori Vasile Radu și Gala Galaction, de la Facultatea de Teologie din Chișinău, noua Biblie apare într-un moment cum nu se poate mai potrivit.

„Biblia are 1375 pagini și o tipărire pe o hârtie subțire, textul fiind compus round-face cu corp B, litera dreaptă.” (28)

În presa vremii au apărut multe articole referitoare la acest eveniment cultural iar selectarea și prezentarea acestui articol se datorează descrierii amănunțite a noii publicații.

Biblioteci

Alături de carte, în preocupările culturale ale Fundației, a intrat și problema înființării de biblioteci. În documentele existente în fondul Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, apar informații de acest gen începând cu anul 1922, de când au fost înființate următoarele biblioteci la: Societatea Culturală „Sf. Andrei” din Comuna Sângeru, județul Prahova, Societatea „Clubul Artistic” din Cluj, Societatea de lectură „Dârlov”, județul Târnava Mică, Seminarul Teologic „Sf. Andrei” din Galați, Institutul „Vulturul” din Tășnad, Școala Comercială nr. 1 din București, Cercul Studențesc Gorjan care, cu ajutorul Fundației, a înființat biblioteci în aproape toate satele din județul Gorj.

Cercul Studențesc Prahovean a făcut același lucru ca și precedentul, la Școala Primară Mixtă din comuna Știrboiu, județul Romanați, Cercul Studențesc din București, la Brigada 44 de Infanterie din București, la Prefectura județului Suceava, etc. (29)

Referitor la biblioteci, în documentele cercetate, nu mai există nimic până în anul 1937 când, se precizează că, la data de 1 ianuarie 1937, se

găseau înregistrate și intrate în depozitul Fundației, 23817 volume și broșuri și 490 reviste (colecții). (30)

Acest fapt, al neprecizării concrete, se datora noii politici adoptate de Fundație care a modificat puțin regula existentă. Trecând la crearea *Căminelor Culturale*, Fundația și-a propus ca o dată înființate acestea, în cadrul lor să fie prezente și bibliotecile. Se poate spune că numărul Căminelor Culturale a fost aproape egal cu cel al bibliotecilor iar înzestrerea acestora cu cărți a fost o problemă ce a privit în totalitate Fundația.

Tipografii

În fondul Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, direcția Culturii Generale și Propagandei, serviciul Culturii Generale, este prezentat un tablou al tipografiilor din capitală și din provincie care funcționau în anul 1922. Este înfățișată o listă cu 82 de ateliere grafice și tipografii care existau atunci în București. (31)

În ceea ce privește provincia, la Chișinău funcționau 17 tipografii, apoi urma Iașul, cu 18 tipografii, în Galați funcționau 12 tipografii, la Botoșani 5, în total în țară erau 165 de tipografii. (32)

În anul 1922, Fundația a înregistrat câteva oferte în vederea cumpărării unei tipografii.

Martin Badt oferea la 3 mai 1922 un aparat de reprodus orice fel de scrieri, planuri, numit OPALOGRAPH. (33)

Tot în acest an, Fundația cumpăra o tipografie de la Marin S. Niculescu și Marcu A. Gohen, de la Budapesta, contra sumei de 2 500 000 lei. (34)

Tipografia Fundației și-a început activitatea încă din anul 1922 cu imprimarea unei cărți poștale ce a costat 14 570 lei. (35)

Începând cu anul 1925 tipografia s-a dezvoltat achiziționând aparate în valoare de 5000000 lei. (36) Cheltuielile pentru aprovizionarea cu hârtie, literă nouă și reparații se cifrau în jurul sumei de 1300000 lei pe an. (37)

Au fost imprimate în cadrul tipografiei Fundației buletine informative pentru străinătate, colecția „Cartea Vremii”, reviste ca: „Lamura”, „Albina”, „Gândirea”, „Cugetul Românesc”, Colecția „Cartea Satului”, „Revista Fundației Culturale Regale Principele Carol”, „Buletinul Căminelor Culturale” și multe alte cărți, reviste și broșuri.

Expoziții

O bogată activitate desfășurată de Fundație s-a bazat pe participarea la expoziții în străinătate și organizarea în fiecare an a unei manifestări

culturale numită „Săptămâna Cărții”, ce reunea sub formă de expozate aparițiile editoriale din anul respectiv.

Încă din anul 1921 Fundația a primit invitația de a participa la o expoziție a cărții la Florența. Din documentele studiate reiese faptul că pentru participarea la această expoziție, Fundația a cheltuit suma de 73000 lei. (38)

Participarea Fundației la Expoziția de carte de la Florența se repetă aproape în fiecare an. În anul 1927, printr-o notă primită, „Casa Școalelor” și Editura „Cartea Românească” anunțau participarea la viitoarea expoziție. (39)

La 9 ianuarie 1928 Fundația confirma primirea adresei Casei de Editură „Ramuri” din Craiova, prin care făcea cunoscut că va lua parte la Expoziția de la Florența din acel an.

Emanoil Bucuța recomanda aranjarea rafturilor cu colaborarea unui decorator, apoi schițele urmau să fie respectate de delegatul Fundației: „Materialul să fie ales cât mai reprezentativ românesc și să se impună prin calitate și originalitate, *iar nu prin cantitate*”. De asemenea, aranjarea și decorarea trebuia să fie tipic românească. „Alături de cărți veți putea expune diagrame editoriale, fotografii, stampe de coperte, cataloage, dări de seamă, etc.” (40)

Prin adresa nr.8594, din 7 februarie 1928, Ministerul Afacerilor Externe, Direcția Presei și Informațiilor, informează Fundația că pune la dispoziție subvenția acordată pentru Secțiunea Românească de la Expoziția Cărții de la Florența. (41)

Academia Română comunica Fundației Culturale Regale, la data de 8 februarie 1928 prin adresa nr.114, că nu are nimic nou de expus la Expoziția Internațională a cărții de la Florența și nici fonduri pentru cheltuielile ce ar ocaziona expunerea. (42)

Asociația pentru literatura română și cultura poporului (ASTRA) răspundea pozitiv la invitația Fundației de a participa la expoziție. (43)

Fundația Culturală Regală a înaintat, la 5 martie 1928, o adresă Directorului General al Vămilelor prin care informa că: „lăzile conțin materialul pe care îl vom expune la Florența. Cărțile aparțin editurilor: „Casa Școalelor”, „Comisiunea Monumentelor Istorice”, „Cultura Națională”, „Cartea Românească” și Fundația Regală „Principele Carol”. (44)

Participări ale Fundației sunt înregistrate în multe locuri din lume. În anul 1936 era menționată prezența Fundației la expoziția „Deutschland” din Germania, la 21 august la Berlin. (45)

Lucian Blaga, în calitate de consilier de presă al „Legățiunii Regale” a României din Serviciul de presă din Viena, trimitea informații directorului Presei și Informațiilor, Ion Dragu, în legătură cu organizarea la Viena în 1936 a unei expoziții și, prin acest director, invita Fundația să ia parte, iar a doua invitație era făcută pentru Expoziția de la Paris din 1937. (46)

Pentru participarea la această expoziție, Comisariatul Român trimite o listă cu un număr de 23 de lucrări ce urmau a fi expuse. Câteva trebuie menționate pentru valoarea lor: „Istoria Românilor” de Nicolae Iorga, „Pământul și poporul românesc” de Simion Mehedinți, „Basarabia și Bucovina” de Ion Nistor, „Științele teoretice” de Gheorghe Țițeica, „Reforma Agrară” de George Ionescu-Sisești, „Arhitectura în România” de arhitectii Duiliu Marcu și George Cantacuzino, „Colecția regală de artă” de Alexandru Busoiceanu, „Le musique en roumanie” de Nonna Otescu și Constantin Brăiloiu etc.

Expoziția de la Paris a constituit un succes pentru Fundație, a stârnit admirația participanților iar publicațiile de presă românești și străine au subliniat manifestarea românilor în articole elogioase.

O descriere a Pavilionului României apărea bine punctată într-un articol din ziarul „Dimineața” din 23 iunie 1937: „După toate ecourile înregistrate în presa pariziană, Pavilionul țării noastre va constitui una din marile revelații ale Expoziției Internaționale de la Paris...cu prilejul vizitei pe care a făcut-o în ziua deschiderii Expoziției, d-l Lebrun, președintele Republicii, și-a exprimat admirația pentru splendida lucrare de artă care e Pavilionul României. Operă a arhitectului Duiliu Marcu, Pavilionul României se caracterizează prin sobrietatea stilului său: o tratare modernă a unor motive vechi românești, printre care arcada învoltă și stâlpii înalți se detașează și dau Pavilionului un aer de armonie, echilibru și tinerețe... în subsolul Pavilionului se găsesc două secțiuni: Prezentarea generală a țării sub raportul frumuseților naturale și turistice și Vânătoarea. Aceasta din urmă, lucrată pe principiul dioramic, grupează toată fauna vânătorească a țării, fiecare animal sau vietate încadrată în mediul natural în care ele trăiesc. La parter se intră pe sub un vast plafon realizat de ing. Leahu din lepezi de sare. Patru luni, în adâncurile Salinei de la Slănic, o armată de lucrători au căutat blocurile cele mai curate, le-au tăiat în lepezi și asociate în desen și culoare au creat acest uriaș plafon lung de 25 m și larg de 8 m.... (47)

....În fundul sălii Industriale, într-o nișă de 8/8 m se încadrează Harta României, realizată de prof. Leonida care arată prin efecte de lumini diferitele aspecte fizice și economice ale țării noastre.

Fondul Hărții înfățișează însuși relieful țării noastre pe care becuri mascate (10 000) marchează localități industriale, centre agricole, etc... La etaj se află Sala Oficiului de Educație a Tineretului și Instrucțiunii Premilitare lucrată după schițele arhitectului Alexandru Brătășeanu. Din sala O.E.T.R.-ului se trece în Hall-ul Fundației Culturale Regale, deschidere mărginită de coloane înalte, așezate în fața unor vitrouri de sticlă, mari de 20 m fiecare, reprezentând sugestiv programele și realizările tuturor Fundațiilor Regale. Lângă Pavilion, pe un teren în pantă, în mijlocul unei mari peluze care deschide spre Sena, o altă clădire în stil românesc găzduiește Restaurantul Românesc. Orchestra lui Grigore Dinicu, artiștii români aflați la Paris vor contribui să facă din restaurantul nostru o atracție a întregii expoziții...” (48)

Apar articole asemănătoare cu cel de mai sus în ziare românești și străine : „Curentul”, „Timpul”, „Le Journal”, „Le Matin”, „Le Journal des débats”, „Le jour”, „Petit Parisien” etc. „Ordinea” a publicat la 19 august 1937 un articol din presa germană, în ziarul „Voelkischer Beobachter”, nr. 224/12 august 1937. „Petit Parisien” scrie: „...Comisarul general al României a clădit în scurt timp nu un simplu Hall în Expoziție , ci un monument de operă durabilă”; „L’Ordre”: „...Casa Română este o adevărată minune care face onoare țării și poporului său”. (49)

Alături de succesul avut la Expoziția de la Paris, se adaugă multe altele de același fel. A urmat în anul 1938 participarea Fundației la Expoziția de la Londra , apoi în același an la New York în S.U.A.

În documentele studiate mai sunt prezente și oferte în vederea participării la aceste expoziții alături de Fundație și a altor persoane sau instituții interesate de acest gen de manifestări culturale.

Menționez oferta constructorului de viori, Mihail Rădulescu, care a construit viori pentru George Enescu, Huberman, Erica Morini, Maurice Hoyot, și care construia atunci o vioară pentru Expoziția de la New York din 1938. (50)

Prin expozițiile la care a luat parte, Fundația Culturală Regală „Principele Carol” a știut să lase întotdeauna în conștiința și sufletul publicului străin o imagine cât mai clară și relevantă a activității și preocupărilor, atât ale românilor în general, cât și ale Fundației, în special.

Conferințe

Ca o primă manifestare în acest sens trebuie menționată sprijinirea studenților români de la Universitatea din Liège, care mulțumesc Fundației

Culturale Regale pentru promovarea cauzei propagandei românești printre străini. (51)

Acești studenți informau Fundația despre realizarea programului de propagandă prin ținerea de conferințe despre latinitatea poporului nostru, despre istorie, despre Războiul din 1916/1918, despre provinciile românești, (insistau asupra Basarabiei), despre producțiile miniere, agricole și industriale. (52)

„*Amicale des élèves et anciens élèves de l'école industrielle de Farciennes* ” (Robert Lizin) din Belgia , mulțumește anticipat Fundației pentru cărțile trimise privind România. Această asociație, având 400 de membri, își propune un program de excursii, vizite și conferințe ce doresc a le ține în România. (53)

Printr-o adresă primită la 21 noiembrie 1925, Fundația era informată că la Sofia va avea loc un ciclu de conferințe privind România. Urma să se trimită cărți ASTREI, pentru ca aceasta să poată astfel reprezenta România. (54)

Potrivit mesajului Principelui Carol adresat Direcției Culturii Generale, din 12 ianuarie 1925, urma să se organizeze în București, în Sala Sindicatului, un ciclu de conferințe cu plată și șezători culturale. Aceste manifestări se vor desfășura apoi și în alte centre ale țării: Iași, Craiova, Râmnicu-Vâlcea, Ploiești, Constanța, Galați, Focșani, Dorohoi, Botoșani, Chișinău, Bălți, Oradea, Cluj, Sibiu, Lugoj și Caransebeș. Principele Carol indică și nume ale unor personalități pentru aceste șezători culturale: Nicolae Iorga, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, Vasile Pârvan, Dimitrie Gusti, Sextil Pușcariu, Dimitrie Cantacuzino, Ștefan Popescu, Simion Mehedinți. (55)

În același mesaj trimis Fundației, Principele dorea să se deschidă biblioteci pentru tineri îndeosebi, să se organizeze cu ajutorul consilierilor tehnici ai Fundației expoziții artistice, statice și ambulante (să fie sinteza unei epoci sau a unui artist), să se facă turnee în provincie, mai ales în orașele minoritare, ale organizațiilor muzicale „Filarmonica” și „Cântarea României”. (56)

O altă manifestare a Fundației în acest sens a fost desfășurată în Basarabia. Întâind Ministerului de Interne o adresă prin care anunță că au fost chemați în Basarabia pentru o acțiune de propagandă culturală, cer aprobarea înființării unui oficiu așezat la Chișinău sau Iași, pentru conducerea acțiunii de peste Prut.

„Acest oficiu va fi ajutat de minoritari creatori de Cămine Culturale și de toți factorii culturali ai locului. În fiecare sat sau oraș se va crea un

Cămin cu bibliotecă, muzeu, depozit de cărți, birou de informații și cinematograf”. (57)

Asociația Cercetării României îl invita pe Emanoil Bucuța să ia parte la o consfătuire a Legiunii și ținuturilor cercetășești din țară, ce are loc în sala „Gheorghe Țițeica” în 2,3,4 februarie 1934. (58)

Profesorul Dimitrie Gusti, directorul general al Fundației Culturale „Principele Carol”, (1934-1939), era invitat la ședința de direcție a Revistei Fundațiilor Regale de către Alexandru Rosetti. (59).

La 6 iunie 1937 apărea în presa bucureșteană Conferința profesorului Alexandru Rosetti, ținută cu o zi în urmă la Radio. În calitate de director al Fundației pentru Literatură și Artă, Alexandru Rosetti făcea un scurt rezumat al activității Fundației: „...În colecția enciclopedică de cunoștințe folositoare „Cartea Satului”, a apărut de curând „ISTORIA UNIREI ROMÂNEȘTI” datorită părintelui profesor Ion Lupaș. Secția istorică a Fundației a publicat o serie de documente de mare însemnătate pentru trecutul nostru: „Colecția Veress”, apoi lucrarea consacrată de Vasile Christescu istoriei militare a Daciei Romane. Trebuie menționată, ca o contribuție a țării noastre la știința internațională, inițiativa luată de aceeași Secțiune istorică a Fundației Carol I de a publica, în limba franceză, o istorie a Europei în Evul Mediu, scrisă de un grup de învățați români și străini. Revista Fundației Regale a adus regulat, în fiecare lună, material bogat de literatură propriu-zisă și cronicile ei variate care dau o înfățișare atât de vie acestei reviste fac dintr-ânsa întâia publicație periodică de acest gen din România întregită... Fundația și-a lărgit planul de activitate prin publicarea câtorva colecții noi: seria edițiilor definitive ale scriitorilor români contemporani deschisă anul trecut de „Versurile” lui Tudor Arghezi, continuată prin publicarea „Operelor” lui Mateiu Caragiale și a „Poeziilor” Elenei Farago, premiată anul acesta de Majestatea Sa Regele cu premiul Național pentru Literatură. „Scriitori Români Uitați”, o altă colecție lansată de Fundația pentru Literatură și Artă, va fi inaugurată peste câteva zile de „Operele” lui Anghel Demetrescu, un volum îngrijit de Ovidiu Papadima. Nicolae Iorga ne-a mai dat pe lângă volumele de neuitat portrete din „Oameni care au fost”, un volum de eseuri, „Sfaturi pe întunerec”, în care regăsim inspirația înaltă și largul suflu epic al marelui mânuitor al scrisului românesc...” (60)

Dimitrie Gusti, directorul general al Fundației, comunica la 6 iunie 1936 că Mircea Eliade, asistent la Universitatea din București, este delegat de Fundația Culturală Regală să ia parte la Congresul „The Oxford Group Movement” din Anglia.

Raportul alcătuit de Mircea Eliade și trimis Fundației la 2 august 1936, este deosebit de interesant: „... au asistat 15000 de membri și spectatori, întrunirea a fost radio-difuzată; lumea socotea Oxford Group Movement ca sigura „revoluție” morală și socială care ar putea salva Europa; *Grupul* crede următoarele: 1. că Dumnezeu poate comunica cu fiecare om în parte prin „guidance”; 2. că fiecare om are un sens al existenței bine stabilit căci Dumnezeu are un „plan” pentru fiecare; 3. că acest „plan” poate fi realizat de om după ce realizează cele patru „absoluturi”: puritate absolută, altruism, dragoste și cinste absolută, adică, după ce-și mărturisește viața și păcatele și se predă lui Dumnezeu; 4. că omul poate fi schimbat și deci națiunile pot fi schimbate; această schimbare este singura revoluție posibilă”. (61)

Mircea Eliade informa în continuare Fundația că a vorbit cu dr. Frank Buchman despre cum să introducă această mișcare și la noi în țară. „Tot ce e bun și eficient în Oxford Group trebuie pus în practică la noi prin Biserică, sau alături de Biserică; cel mai bun mijloc de realizare ar fi prin Străjerie”. (62)

Concerte

În cuprinsul documentelor aflate în fondul Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, Direcția Artistică, Societatea Anonimă Filarmonică, este precizată înființarea „Quartetului Fundației Culturale Regale”, la Conservatorul din Iași, la 23 octombrie 1922. (63)

Tot în anul 1922 Compania Lirică Română „Leonard” s-a alipit Fundației Culturale Regale. Avera totală a Companiei era de 1 500 000 lei. (64)

Trecerea Societății Anonime Filarmonică sub auspiciile Fundației a avut loc în anul 1926. (65)

Nichifor Crainic, directorul Culturii Generale, făcea în numele Filarmonicii o nouă propunere Fundației Regale: „Salvată de la faliment datorită Fundației, Filarmonica propune pentru stagiunea 1925-1926 un nucleu de 36 orchestranți angajați anual, recrutați din orchestra Operei, după o prealabilă înțelegere cu maestrul George Georgescu; se pot angaja concerte simfonice la Iași, Cernăuți, Brașov, Cluj, Timișoara, iar sala de concerte din București să fie Ateneul.” (66)

Fundația Culturală Regală „Principele Carol” a comemorat la Sibiu, la 6 mai 1934, centenarul morții lui Beethoven printr-un ciclu de concerte simfonice cu soliști. (67)

ASTRA mulțumea prin Timotei Popovici Fundației Culturale Regale pentru sprijinul acordat la „Festivalul Beethoven” . (68)

Orchestra „Filarmonica” a dat numeroase concerte în beneficiul Fundației în toată țara. Prin legea nr. 72/1921, Fundația era scutită de orice taxă, iar concertele date pentru Fundație, de asemenea.

Referințe bibliografice

- (1) Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare SANIC), Fondul Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, dosar nr. 25/1922, f. 2
- (2) *Ibidem*, dosar nr. 6/1921, f. 1
- (3) *Ibidem*, f. 2
- (4) *Ibidem*, dosar nr. 50/1938, f. 1
- (5) *Ibidem*, f. 2
- (6) *Ibidem*, dosar nr. 50/1938, f. 1
- (7) *Ibidem*, dosar nr. 51/1939, f. 9
- (8) *Ibidem*, dosar nr. 7/1925, f. 4
- (9) *Ibidem*, dosar nr. 4/1922, f. 1
- (10) *Ibidem*, vol. 1, f. 2
- (11) *Ibidem*, dosar nr. 7/1922, f. 1
- (12) *Ibidem*, f. 2
- (13) *Ibidem*, f. 3
- (14) *Ibidem*, f. 4-12
- (15) *Ibidem*, f. 13
- (16) *Ibidem*, f. 14
- (17) *Ibidem*, f. 15
- (18) *Ibidem*, f. 16
- (19) *Ibidem*, dosar nr. 1/1925, f. 1
- (20) *Ibidem*, f. 2
- (21) *Ibidem*, dosar nr. 2/1925, f. 5
- (22) *Ibidem*, dosar nr. 8/1925, f. 1
- (23) *Ibidem*, dosar nr. 1/1926, f. 1
- (24) *Ibidem*, f. 2
- (25) *Ibidem*, f. 3
- (26) *Ibidem*, f. 4
- (27) *Ibidem*, dosar nr. 3/1934, f. 1,2
- (28) *Ibidem*, dosar nr. 2/1938, f. 1
- (29) *Ibidem*, dosar nr. 3/1922, f. 1-12
- (30) *Ibidem*, dosar nr. 8/1938, f. 1
- (31) *Ibidem*, dosar nr. 2/1922, f. 1-4
- (32) *Ibidem*, f. 5-20
- (33) *Ibidem*, dosar nr. 23/1922, f. 1
- (34) *Ibidem*, f. 2

- (35) *Ibidem*, f. 4
- (36) *Ibidem*, dosar nr. 23/1925, f. 4
- (37) *Ibidem*, dosar nr. 22/1922, f. 1
- (38) *Ibidem*, dosar nr. 20/1925, f. 3
- (39) *Ibidem*, f. 2-4
- (40) *Ibidem*, dosar nr. 1/1928, f. 1
- (41) *Ibidem*, f. 2
- (42) *Ibidem*, f. 3
- (43) *Ibidem*, f. 4
- (44) *Ibidem*, f. 5-7
- (45) *Ibidem*, dosar nr.8/1936, f. 1
- (46) *Ibidem*, f. 2,3
- (47) *Ibidem*, dosar nr.13/1937, f. 1
- (48) *Ibidem*, dosar nr. 21/1937, f. 1-3
- (49) *Ibidem*, f. 4-10
- (50) *Ibidem*, dosar nr. 10/1938, f. 2
- (51) *Ibidem*, dosar nr. 2/1925, f. 1
- (52) *Ibidem*, f. 2
- (53) *Ibidem*, f. 3
- (54) *Ibidem*, f. 4
- (55) *Ibidem*, dosar nr. 4/1925, f. 1
- (56) *Ibidem*, f. 1
- (57) *Ibidem*, f. 2
- (58) *Ibidem*, dosar nr. 10/1934, f. 1
- (59) *Ibidem*, dosar nr. 1/1937, f. 1-3
- (60) *Ibidem*, dosar nr. 1/1927, f. 1
- (61) *Ibidem*, dosar nr. 2/1936, f. 3
- (62) *Ibidem*, f.4
- (63) *Ibidem*, dosar nr.6/1922, f. 7
- (64) *Ibidem*, dosar nr. 23/1922, f. 3
- (65) *Ibidem*, dosar nr. 28/1926, f. 1
- (66) *Ibidem*, dosar nr. 12/1925, f. 3
- (67) *Ibidem*, dosar nr. 1/1927, f. 2
- (68) *Ibidem*, dosar nr. 10/1934, f. 3

